

Вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на суспільно-політичну трансформацію Казахстану

Практика самостійного існування нових незалежних держав показала, що пострадянський простір не є єдиним економічним полем, а егоцентризм і національний прагматизм правлячих еліт стали визначальним фактором у взаємовідносинах країн-членів СНД. Простір Співдружності залишається нестабільним і небезпечним. До постійних територіальних та етнічних конфліктів (Нагірний Карабах, Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія) додаються конфлікти міждержавні (Азербайджан – Вірменія, Грузія – Росія, Узбекистан – Таджикистан – Киргизія, Росія – Україна).

У соціально-політичній трансформації Казахстану внутрішні та зовнішні чинники відіграють велику роль і мають різноплановий характер. Найбільш розвинутим є євразійський інтеграційний проект. У січні 2015 р. Росія, Казахстан і Білорусь проголосили створення Євразійського економічного союзу (ЄАЕС). Вважається, що створення такого Союзу дасть змогу учасникам інтеграції зайняти чільне місце у світі, увійти до числа лідерів глобального зростання, домогтися успіху й процвітання. Соціально-політична модернізація Казахстану потребує здійснення інституційних перетворень, вибору форм гнучкого поєднан-

ня ринкових механізмів, інструментів державного регулювання економіки та сучасних інститутів громадянського суспільства. Тільки за безумовного дотримання пріоритетності соціальних завдань реформ можна сподіватися на створення потужних стимулів економічного зростання, технічного переозброєння виробництва і підвищення його ефективності [2-4].

Казахстан входить у нинішній етап інтеграційного проекту Євразійського економічного союзу з негативним економічним фоном. Витоки проблем фінансової системи країни полягають не тільки в девальвації російського рубля та зниженні нафтових цін. Головна причина криється в тому, що фактично вичерпано базову економічну парадигму, у рам-

Summary
In this article problems of modernization of Kazakhstan are analyzed. The modern state, interdependence and prospects of its socio-political transformation in the framework of Eurasian Economic Union are considered.
Keywords: modernization, integration, transformation, social, political.

ках якої розвивався Казахстан від початку періоду незалежності. Трималася вона на трьох основах: високих цінах на експортну сировину, іноземних інвестиціях і зовнішніх позиках. Це давало змогу країні нарощувати споживання, здійснювати такі грандіозні проекти, як перенесення столиці, численні світові з'їзди [3].

Ціни на сировину виявили свою нестійкість. Іноземні інвестиції скоротилися, і сподівання на те, що вони знову зростуть, не мають ґрунтовних підстав. Однак головне в тому, що разом із нагромадженням іноземних інвестицій в економіці Казахстану збільшується вивіз доходу з них.

Ще до кризи 2007 р. вивіз доходів був домірним з надходженням нових інвестицій, а на сьогодні це співвідношення стало негативним. Щодо зовнішніх позик, то під накопичений у 156 млрд. дол. зовнішній борг із Казахстану вивезено приблизно у 2 рази більше – 280 млрд. дол. (згідно з офіційною звітністю на кінець 2014 р.). Нині платіжний баланс і курс тенге підтримуються за рахунок надходження до країни резервів, нагромаджених за кордоном у прибуткові роки. На це витрачається 2-3 млрд. дол. на місяць із понад 100 млрд. дол. резервів. Тому, якщо навіть ціни на сировину зростуть, це зможе лише на певний

час підтримати економіку, але не повторити те, що успішно розвивалося у 2000-і роки.

На сьогодні норма нагромадження основного капіталу в Казахстані наближається до 30%. На промисловість припадає понад 51% усіх інвестицій. У тому числі, у нафтовидобувній галузі – 39,1%, тобто близько 78% усіх інвестицій у промисловості в цілому. Частка видобувної промисловості у ВВП не перевищує 20%, а на неї припадає 39,1% інвестицій в основний капітал.

Приміром, на такі прогресивні галузі, як хімічна, йде близько 0,5% усіх інвестицій; машинобудування – ще менше. Усе це свідчить про необхідність досконалої модернізації виробничого апарату з метою забезпечення випуску сучасної конкурентоспроможної продукції.

Статистика показує, що реалізація рекомендацій з підвищення ставки рефінансування, проведення жорсткої грошово-кредитної та податково-бюджетної політики не

привела до підвищення якості економічного зростання. Пріоритетним завданням повинна стати не просто боротьба з інфляцією, а визначення оптимального рівня інфляції, який стимулює економічне зростання і структурні зміни в економіці [2].

Модернізація держави, що стоїть на захисті національних інтересів, потребує розроблення загальнонаціональної програми соціально-економічної модернізації країни, створення системи стратегічного планування і прогнозування для дослідження довгострокових тенденцій розвитку країни з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників. Для цього потрібна сучасна державна структура управління, яка має бути оптимальною для ринкової економіки. У першу чергу, це – ефективний уряд, здатний реалізувати пріоритетні цілі. Необхідно зосередитися на обмеженій кількості пріоритетів і реалізації стратегій з досягнення визначених цілей. Зокрема, це потре-

бує вдосконалення законодавчо-правової бази функціонування держави, послідовної підтримки соціально-політичної стабільності [2].

Ефективність уряду повинна базуватися на трьох взаємопов'язаних факторах: його структурній організації, стратегічній координації, рівні підготовки кадрів. Державне управління складними системними перетвореннями суспільства й економіки також має стати системним. Необхідна ефективна і прозора державна система координації. Результати її роботи повинні бути доступними всім підзвітним органам [2].

Для Казахстану визначено сім основних принципів стратегії побудови центральної та місцевої влади:

1. Компактний і професійний уряд, що сконцентрується на виконанні лише кількох найбільш важливих функцій.
2. Робота за програмами дій на основі стратегій.
3. Чітко налагоджена міжвідомча координація.

4. Підвищення повноважень і відповідальності міністрів, їх звітність і стратегічний контроль за їхньою діяльністю.

5. Децентралізація всередині міністерств, від центру до регіонів та від держави у приватний сектор.

6. Ефективна боротьба з корупцією.

7. Поліпшення системи найму, підготовки і просування кадрів.

У рамках стратегії виходу на траєкторію сталого розвитку створено інституційні передумови для більш активної участі держави в модернізації національної економіки. Зокрема, організовано фонд «Казина», метою якого є координація всіх інститутів розвитку для концентрації зусиль, спрямованих на реалізацію проривних проектів міжнародного значення. Цього буде досягнуто шляхом створення нових наукових центрів на рівні міжнародних стандартів та активізацією діяльності на світовому ринку наукоємних технологій для підвищення науково-технологічного рівня виробництва. Поліпшення диверсифікації казахстанської економіки пов'язується з реалізацією кластерної ініціативи, покликаної підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

З цією метою було прийнято низку стратегічних документів. Зокрема, Стратегію розвитку транспортного комплексу Казахстану, Стратегію територіального розвитку, Концепцію створення регіонального фінан-

сового центру в Алмати, Концепцію сталого розвитку Казахстану, Концепцію формування соціально-підприємницьких корпорацій тощо [4].

Варто зауважити, що Росія головним чином провадить свою діяльність у Казахстані за рахунок власних найбільших енергетичних компаній: Газпром, ЛУКОЙЛ, Транснафта і Роснафта. Саме цей фактор дає змогу Москві зберігати в Астані вагомість російських інтересів і запобігати домінуванню Пекіна в економіці Казахстану. Перш за все, йдеться про Каспійський трубовідний консорціум (КТК) і нафтопроводи «Приіртішськ - Атасу - Алашанькоу» та «Атирау - Самара». Крім того, обіг нафти між Росією і Казахстаном здійснюється Каспійським морем за маршрутом Актау - Махачкала.

Стабільні партнерські відносини між РФ і Казахстаном підтримуються і в газовій сфері. Два діючих ключових газопроводи – «Середня Азія - Центр» та «Бухара-Урал», що проходять територією Казахстану, а також можливе будівництво Прикаспійського

газопроводу дають змогу Газпрому розширювати свою ресурсну базу і гарантувати безперебійні поставки за кордон.

Росія прагне збільшити свою присутність у Казахстані в атомній галузі, а також інвестує кошти в розвиток електроенергетики. Наприклад, беручи участь у проекті реконструкції Екібастузської ГРЕС-2 з приєднанням до неї двох додаткових енергоблоків. Крім цього, РФ залишається вагомим партнером Казахстану у військових і космічних сферах. Прикладом цього є найбільша угода на постачання з Росії п'яти ЗРК S-300PS на безоплатній основі, а також співпраця Роскосмосу та його казахстанського аналогу – Казкосмосу [4].

Останніми роками Китай став конкурувати з РФ за вплив у Казахстані. Згідно з даними Світового банку, за останні десять років рівень ВВП КНР зріс тут у понад п'ять разів. Китай має статус другої економіки світу після Сполучених Штатів Америки. Зростаюче виробництво потребує все більше ресурсів, що робить Пекін важливим сировинним імпорте-

ром, зокрема енергоносієм. На країну припадає понад 20% світового споживання. Експерти вважають, що у найближчі три десятиріччя зростання китайської економіки уповільниться порівняно з попередніми 30 роками, однак невдовзі Китай стане найбільшою економікою світу, перевершивши США [3].

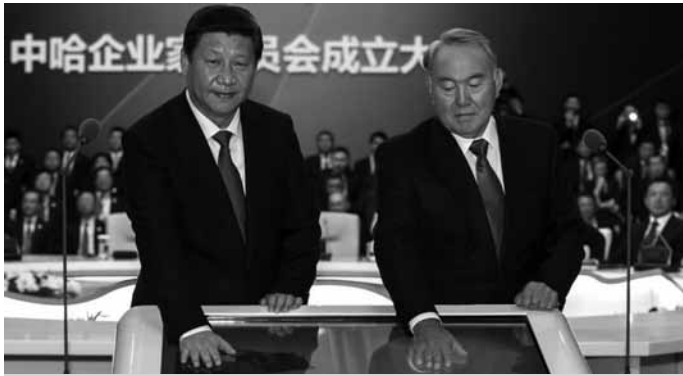
Стосовно інтересів Пекіна в Казахстані варто відзначити прагнення КНР отримати доступ до тутешніх мінеральних ресурсів (нафти, газу, урану) та забезпечити надійний транзит туркменського газу. Китай також зацікавлений у розвитку Сінцзян-Уйгурського автономного району в рамках міжрегіонального співробітництва, побудові шосейної та залізничної інфраструктури. Пекін націлений і на розширення обсягів китайської продукції на ринках Казахстану. Він планує зв'язати Астану економічними зобов'язаннями завдяки фінансовій допомозі та кредитам, а також поглибити культурні зв'язки, впливати на становлення нового покоління казахстанської еліти.

Крім того, цілком оче-

видно, що КНР сподівається стати постійним гравцем у перспективних прикаспійських нафтових проектах. Він забезпечує надійну фінансову підтримку Казахстану: за даними Національного банку республіки, прямі китайські інвестиції приблизно в 3,5 раза перевищують російські, що фактично свідчить про домінування Китаю в цьому питанні.

Однак у зв'язку зі зростанням впливу КНР на регіон Центральної Азії, у Казахстані відзначається зростаюче занепокоєння щодо «китайської загрози». Пекін запроваджує стратегію, спрямовану на поліпшення свого іміджу, зокрема, використовує культурні та освітні програми. Казахстан побоюється можливої залежності від китайського імпорту та зменшення виробництва товарів власних галузей промисловості, таких як текстиль та взуття. Жорстка конкуренція між китайськими і казахстанськими виробниками простежується на місцевих ринках, де половина обігу найближчим часом може опинитися під контролем китайських бізнесменів [3].

Президент Китаю Сі Цзіньпін і Президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв запускають газопровід з Казахстану в Китай. Астана, 7 вересня 2013 р.

Казахстан проголошує, що створює сировинну економіку, на базі якої в подальшому буде побудовано високотехнологічну промисловість. Металургія і нафтова галузь залишаються основою економіки країни. Так, з 1990 до 2014 р. виробництво нафти збільшилося утричі, а металу – удвічі. Це забезпечувало країні стабільне зростання у 5% щорічно. На нафту припадає 55% загального експорту Казахстану, на метал – 14%. Частка промислових товарів залишається незначною.

Експорт Казахстану до Росії, незважаючи на його членство в Митному союзі, становить лише 9% (експорт Молдови – 28%, Вірменії – 19%).

Труднощі в економіці країни спричинені не суттєвою залежністю від Росії, а тим, що Казахстан опинився на потужному фінансовому мотузку стосовно експорту нафти і металу. Вважалося, що вдалося конвертувати свій ресурсний потенціал в іноземні інвестиції, стабільне зростання та дружні відносини із Заходом, Росією та Китаєм одночасно. Однак на сьогодні це прагнення не вдається

реалізувати на практиці. Уряд Казахстану готується до того, що протягом найближчих п'яти років ціна нафти буде на рівні 30-40 дол. за барель; здешевлення металів, скорочення іноземних інвестицій і зменшення попиту на казахстанські експортні товари в Росії та Китаї. Побудова сучасної економіки, не маючи надприбутків від нафти, є більш складним завданням для Казахстану.

У країні ключовою складовою модернізації є орієнтація фінансової системи на забезпечення ресурсами таких пріоритетних напрямів економіки, як індустріально-інноваційний сектор, малий і середній бізнес, сільське господарство, інфраструктура із залученням іноземних інвесторів.

Для Казахстану, віддаленого від основних ринків збуту і практично позбавленого безпосереднього виходу до великих морських портів, конче важливим є рівний доступ до інфраструктур Росії та Білорусі. На думку керівництва країни, ефективне подолання цих викликів може бути вирішене в рамках утвореного Євразійського

економічного союзу [1]. У майбутньому це регіональне об'єднання повинно вибудувати фундамент для великого ринку з єдиними правилами, забезпечити економічне зростання та підвищення добробуту громадян.

Залучення інвестицій з КНР для проведення модернізації країни потребує здійснення гнучкої політики, щоб не бути безповоротно втягнутими у сферу впливу Китаю.

На сьогодні в рамках Концепції зовнішньої політики Республіки Казахстан на 2014-2020 роки основним партнером країни є Росія. Таким чином, можна констатувати, що російські та казахстанські уряди мають достатньо міцні зв'язки і ЄАЕС сприятиме їх зміцненню.

Список використаних джерел:

1. Васильєв О.А. Проблеми трансформації інтеграційного об'єднання РФ і Білорусі / О.А. Васильєв // Зовнішні справи. – 2014. – №7. – С. 44-47.
2. Васильєв О.А. Розвиток виробничих сил, науки і техніки як головний фактор, що визначає соціально-політичну трансформацію сучасних держав / О.А. Васильєв // Зовнішні справи. – 2014. – №9. – С. 44-47.
3. Ігнат'єв П.М. Геополітичні та гео економічні інтереси у світовій політиці: підручник. – Чернівці – Київ: Книги – XXI. – 2014. – 364 с.
4. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України: Підручник / За наук. ред. М.А. Кулініча. – К.: «LAT&K», 2015. – 477 с.

Олександр ВАСИЛЬЄВ,
доктор технічних наук,
головний науковий
співробітник ДУ
«Інститут всесвітньої
історії НАН України»

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано проблеми суспільно-політичної модернізації Казахстану. Розглянуто сучасний стан, взаємозв'язок і перспективи соціально-політичної трансформації країни в рамках інтеграційного об'єднання Євразійського економічного союзу.

Ключові слова: модернізація, інтеграція, трансформація, соціальний, політичний.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы проблемы общественно-политической модернизации Казахстана. Рассмотрены современное состояние, взаимосвязь и перспективы социально-политической трансформации страны в рамках интеграционного объединения Евразийского экономического союза.

Ключевые слова: модернизация, интеграция, трансформация, социальный, политический.